

ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΗΘΙΚΟΤΗΤΑ (ΜΕΡΟΣ Α')

Δημήτρης Κ. Μπάκας

Η λέξη Ηθική, στα αρχαία ελληνικά, αναφέρεται στην **αναζήτηση ενός καλού «τρόπου ύπαρξης» ή στη σοφία της πράξης**. [Τα Ηθικά Νικομάχεια]. Οι στωικοί είναι οπωσδήποτε εκείνοι που με τη μεγαλύτερη επιμονή κατέστησαν την ηθική όχι μόνον τμήμα αλλά την **ίδια την καρδιά της φιλοσοφικής σοφίας**. Ο σοφός είναι αυτός που, **ξέροντας να διακρίνει τα πράγματα που εξαρτώνται από τον ίδιο και εκείνα που δεν εξαρτώνται, οργανώνει τη θέλησή του γύρω από τα πρώτα και υπομένει τα δεύτερα**. Είναι γνωστό ότι οι στωικοί συνήθιζαν να συγκρίνουν τη φιλοσοφία με το αβγό: το τσόφλι είναι η λογική, το ασπράδι η φυσική και ο κρόκος η Ηθική.

Στη νεωτερικότητα, οπότε το ζήτημα του υποκειμένου είναι [από τον Καρτέσιο και έπειτα] κεντρικό, η ηθική είναι σχεδόν συνώνυμη με την ηθικότητα ή τον πρακτικό λόγο. Πρόκειται για τις σχέσεις της προαίρεσης και δράσης του ανθρώπου με ένα οικουμενικό Νόμο. Σήμερα η έννοια της ηθικής έχει ένα ευρύτατο νόημα, αντίστοιχο και μάλιστα ευρύτερο με εκείνο της Αλήθειας και του Κάλλους. Φθάνει από τα πιο συγκεκριμένα θέματα και έχει ως όριο της το άπειρο και το απόλυτο.

Στην πραγματικότητα η ηθική δηλώνει, σήμερα, μια αρχή σχέσης με «ότι συμβαίνει», μια σαφή ρύθμιση των απόψεών μας, όσον αφορά τις ιστορικές καταστάσεις (ηθική των ανθρώπινων δικαιωμάτων), τις τεχνικές και επιστημονικές καταστάσεις (ηθική του έμβιου όντος, βιοηθική), τις «κοινωνικές» καταστάσεις (ηθική της ανθρώπινης συνύπαρξης), τις επικοινωνιακές καταστάσεις (ηθική της επικοινωνίας) κλπ.

Αυτή η κανονικότητα των θέσεων και απόψεών μας στηρίζεται σε οργανωμένους θεσμούς, που διαθέτουν τη δική τους εξουσία εφαρμογής. Πχ η εφαρμογή των κανόνων δικαίου ουσιαστικά ανήκει στους ειδικούς της Δικαιοσύνης που είναι οι δικαστικοί.

Μέσα σε μια πληθώρα εννοιών και νοημάτων σε σχέση με τις άπειρες καταστάσεις είναι **ανθρώπινως αδύνατον να βρεθεί μια απόλυτα αντικειμενική βάση προσδιορισμού της «ηθικής πράξεως»**. Σε μια θρυμματισμένη κοινωνία σε μέρη, περίπου, όσα και τα μέλη της κοινωνίας μόνο μια συναινετική νομοθεσία είναι νοητή κυρίως σε ότι αφορά τους ανθρώπους εν γένει, τις ανάγκες τους, τη ζωή και το θάνατό τους. Είναι επίσης προφανής η αδυναμία οριοθέτησης, και μάλιστα κατά τρόπο οικουμενικό, του τι είναι κακό, του τι δεν αρμόζει στην ανθρώπινη φύση.

Το άτομο, ως πρόσωπο, απόκτησε οντότητα «ιερότητας», από πλευράς βούλησης και δικαιωμάτων. Η συνύπαρξη, όμως, ως κοινωνικό σύνολο επιβάλλει περιορισμούς, άρα προκύπτει η ανάγκη φαλκίδευσης των βουλήσεων του ατόμου για να υπάρξει αρμονία στο σύνολο.

Μια συναινετική διαδικασία απαιτεί την επιβολή κατηγορηματικών προτάσεων ως ένα μέτρο προσέγγισης, ώστε να αποφευχθούν οι θεωρήσεις του Χομπς*[Hobbes]: «όλοι εναντίον όλων». Δηλαδή, **οι διάσπαρτες ατομικές βουλήσεις και οι συγκρουόμενοι εγωισμοί θεμελιώνουν την ενότητα του κράτους**. Γιατί απλούστατα προκύπτει τέτοια ανασφάλεια και φόβος επιβολής του ενός στον άλλο, οπότε προκύπτει και ο φόβος του θανάτου.

Το συναίσθημα αυτό οδηγεί στην εκλογίκευση των ανθρώπων και στην ίδρυση της κοινωνίας, μέσω ενός «κοινωνικού συμβολαίου», δια του οποίου παραιτούνται από τις ελευθερίες που τους προσφέρει το φυσικό δίκαιο και τις παραχωρούν στο κράτος, προκειμένου να διασφαλίσουν τη ζωή και την ειρήνη μεταξύ τους. Άρα, η κοινωνία εδραιώνεται αποκλειστικά από συμφέρον και όχι από την αμοιβαία συμπάθεια, όπως θεωρούν οι οπαδοί του «φυσικού δικαίου».

Η διαφορά, λοιπόν, έγκειται στο ότι ο Χομπς ταυτίζει τη φυσική κατάσταση με την αναρχία και την κατίσχυση των ισχυρών. Προκειμένου να αποφύγουν το χάος, τα άτομα παραχωρούν την απόλυτη εξουσία στο κράτος για να επιβάλει την τάξη. Πράγμα που οδηγεί στον απολυταρχισμό και ισοδυναμεί με την απαλλοτρίωση κάθε ελευθερίας και δικαιώματος του ατόμου.

Με τα σημερινά δεδομένα το μέγιστο πρόβλημα είναι να βρεθούν τα όρια μεταξύ των δικαιωμάτων των ατόμων και της κρατικής εξουσίας, η οποία είναι «συμφωνημένη» και «δοτή», τα οποία όρια θα πετύχουν την αρμονία και το καλύτερο αποτέλεσμα για τα μέλη. Και εδώ, δηλαδή στην πράξη αρχίζουν τα πολύ δύσκολα, τα ακατόρθωτα.

Και ενώ φαίνεται ότι ο άνθρωπος «εκλογικεύεται», λόγω της απειλής της γενικής καταστροφής, εντούτοις τελικά δεν συμμορφώνεται προς το «πρέπει». Είναι μια φυσική δυσκολία που την έχει «μέσα του» ο άνθρωπος. Ενώ βλέπει και εκτιμά τα καλύτερα, εντούτοις τελικά επιλέγει τα χειρότερα, δηλαδή κριτήριο το άμεσο ή και νοχελικό συμφέρον.

Υπάρχει, όμως, και μια άλλη δυσκολία: **κανένας ανθρώπινος νους δεν μπορεί να συλλάβει την όλη αλήθεια, γι' αυτό το λόγο οι εκτιμήσεις του είναι ελλιπείς.** Αυτό επιτείνεται και από το διαφορετικό βάθος προοπτικής νοητικής όρασης του κάθε ατόμου. Εκείνο, όμως, που προκαλεί καταστροφικό αποτέλεσμα είναι το ότι αποδίδονται όλες οι ευθύνες στον «άλλον», ενώ στο «εγώ» απομένει μόνο η **εκλογικευμένη ανευθυνότητα.** Αυτό το φαινόμενο, κατά βάση, οφείλεται στο ότι **δεν έχουμε την αίσθηση ότι ανήκουμε στο ίδιο «καράβι», δηλαδή στο ίδιο ενιαίο σύνολο.** Και το τελευταίο με τη σειρά του επιδεινώνεται λόγω της **έλλειψης πραγματικής ανθρωπιστικής παιδείας.**

Και όλα αυτά γιατί, κατά την άποψή μας βρισκόμαστε **μέσα σε ένα μεγάλο ψέμα.** Μήπως η σημερινή ηθικότητα των ατόμων επιβάλλει μια άλλη ανάγκη; **Να αναζητήσουμε τα θεμέλια της ηθικής μας στην τρέχουσα πραγματικότητα.** Οπωσδήποτε, μας χρειάζεται μια «αλήθεια». Αφού δεν είναι δυνατόν να δοθούν για όλους πειστικές θεμελιώσεις της ηθικής σε μεταφυσικές έννοιες. Αφού η «αιώνια» ειρήνη του Καντ φαντάζει ακόμη, ως ουτοπία. Αφού την απόλυτη «αλήθεια» δεν μπορεί να τη συλλάβει ανθρώπινο μυαλό. Μήπως πρέπει να αναζητήσουμε αλήθειες μερικότερες, αλλά πιο προσιτές, τουλάχιστο, σε εξασκημένους ειδικούς και φυσικά **πιο ειδικούς από εμάς.**

Εμείς, οι πιο πολλοί, μήπως πρέπει να εμπιστευθούμε τους πιο εξειδικευμένους και να μη αρκούμαστε στη «βέβαιη» γνώμη μας! **Μήπως πρέπει να αναζητήσουμε και να εντοπίσουμε πραγματικά κενά της κοινωνικής ζωής μας και να συντονιστούμε, ει δυνατόν, όλοι μας προς κάποιες πραγματικές ανάγκες, που πλέον τις έχουμε ήδη απόλυτη ανάγκη!**

Δηλαδή, να εντοπίσουμε σε κάποιες **αλήθειες, που άπτονται ενδιαφερόντων, όχι καθαρά προσωπικών, αλλά συλλογικών και γιατί όχι ευρύτερα τοπικών!** (συνέχεια στο επόμενο)

Δημήτρης Κ. Μπάκας
26 Μάιος 2022